

Het uitgewogen beleid van Schouten en Van Schaik

DRS. W.C. BOESCHOTEN – F.J.J.S. VAN DE GEVEL*

In ESB van 8 februari presenteerden prof. dr. D.B.J. Schouten en dr. A.B.T.M. van Schaik een beleidsplan, waarmee volgens hen de nu dreigende nationale verarming kan worden voorkomen, zonder dat daarvoor het uitgangspunt van vermindering van het financieringstekort hoeft te worden losgelaten. Aan de hand van de uitkomsten van een eenvoudig (vraag)model lieten zij zien dat een afgewogen combinatie van loonmatiging, belastingverlaging en arbeidstijdverkorting meer uitzicht biedt dan ongewijzigde voortzetting van het huidige bezuinigingsbeleid. In deze bijdrage gaan de auteurs wat dieper op de inhoud van het bewuste artikel in. In het bijzonder stellen zij de vraag aan de orde in welke mate de modeluitkomsten de voorgestelde beleidsmix ondersteunen. De auteurs tonen zich niet overtuigd dat de gevolgde aanpak in al zijn eenvoud inderdaad de meer traditionele, macro-econometrische benadering naar het tweede plan verwijst. In de vorm van een naschrift gaan vervolgens Schouten en Van Schaik op de naar voren gebrachte bezwaren in.

Het model

Schouten en Van Schaik gebruiken voor de onderbouwing van hun beleidsvoorstel een vijftien vergelijkingen tellend vraagmodel dat luidt in procentuele mutaties. Het komt in grote lijnen overeen met een model dat eerder door Van Schaik 1) is gepresenteerd, met dien verstande dat in het onderhavige artikel de invloed van de bezettingsgraad op de prijzen buiten werking is gesteld en van de jaargangenbenadering is afgezien. Verder is de collectieve sector mede in beschouwing genomen en zijn op enkele plaatsen de, oorspronkelijk op waarnemingen uit 1970 gebaseerde, elasticiteiten aangepast. De elasticiteiten zijn, op die in de in- en uitvoervergelijking na, met behulp van boekhoudkundige relaties berekend uit de feitelijke waarden van de desbetreffende grootheden.

De vraag rijst waarom Schouten en Van Schaik voor de ondersteuning van hun beleidsplan gebruik maken van het aldus verkregen vergelijkingstelsel, dat „geen echt empirisch model, doch slechts een uiterst vereenvoudigde benadering van een van de modellen van het Centraal Planbureau is” 2). Te meer daar zij in hun inleiding – overigens ten onrechte – de indruk wekken te zullen aangeven waarom de modellen van het Centraal Planbureau tot zulke pessimistische uitkomsten leiden, had het meer voor de hand gelegen een van deze modellen als uitgangspunt te nemen. Er moeten dus belangrijke en wellicht principiële redenen zijn om dit niet te doen.

Als eerste argument wordt de eenvoudige structuur van het model genoemd. Eenvoud staat echter niet garant voor kwaliteit. Er moet doorgaans voor worden betaald. Het artikel illustreert in zekere zin de recente constatering van Tinbergen: „De praktijk zal grote modellen nodig hebben, want de praktijk is ingewikkeld. Het onderwijs zal vaak met kleine modellen beter gediend zijn” 3). De voor de hand liggende vraag is dus of een oorspronkelijk in hoofdzaak voor educatieve doeleinden ontwikkeld model, zoals het onderhavige 4), zich redelijkerwijs en vrijwel onverkort leent voor beleidsanalyse. De doeleinden van beide activiteiten verschillen immers nogal.

Blijkens de talrijke voetnoten is concrete toepassing van dit model alleen mogelijk onder een groot aantal additionele veronderstellingen, waarvan de implicaties veelal niet of nauwelijks zijn te doorzien. Zo bevatten de overheidsuitgaven geen looncomponent, zijn de bedrijfsinvesteringen in woningen begrepen in de materiële overheidsuitgaven, worden rente-ontvangsten op overheidspapier uitsluitend gespaard, is geen rekening gehouden met investeringssubsidies, komen alle niet werkende inkomstrekkers ten laste van het financieringssaldo en zijn de

waarden van de coëfficiënten in een aantal gevallen sterk afgeerd en slechts ten dele geactualiseerd 5). Daarbij is dan nog voorbijgegaan aan het feit dat de geldzijde van de economie geheel wordt genegeerd. Een punt waaraan juist door de huidige modelbouw in Nederland veel aandacht is gegeven 6).

De eenvoudige structuur van het model brengt tevens een aantal fundamentele bezwaren met zich mee, die ten dele door Van Schaik zelf reeds eerder zijn aangegeven 7). Het belangrijkste daarvan is wellicht het statische karakter van het model – met vertragingen is geen rekening gehouden en het capaciteitseffect van de investeringen is niet in de berekeningen betrokken – waardoor het alleen geschikt is voor voorspellingen op de middellange termijn (2-4 jaar). Met het bovenstaande zij slechts aangegeven dat eenvoud niet gratis is en nauwelijks als valide argument voor het gebruik van dit afwijkende model kan worden beschouwd 8).

Als tweede argument voor de alternatieve benadering wordt aangevoerd dat in de huidige situatie van onderbezetting gebruik moet worden gemaakt van een vraagmodel. Aangezien zo'n model volgens de auteurs (waarschijnlijk) niet kan worden gedestilleerd uit de tijdreeksen voor de gehele periode 1950-1980 nemen

* De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling Wetenschappelijk Onderzoek en Econometrie van De Nederlandsche Bank N.V. Het artikel is geschreven op persoonlijke titel.

1) A.B.T.M. van Schaik, *Inleiding tot de empirische macro-economie, deel 1*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1983.

2) A.B.T.M. van Schaik, op. cit., blz. 17.

3) J. Tinbergen, *Inhoud versus gebruik van modellen*, ESB, 30 november 1983, blz. 1120.

4) A.B.T.M. van Schaik, op. cit., blz. 13.

5) Zo is bij de constructie van het model voor de arbeidsinkomensquote de waarde uit 1970 aangehouden, terwijl deze quote sedertdien gemiddeld met zo'n 1%-punt per jaar is gestegen (zie A.B.T.M. van Schaik, op. cit., blz. 161).

6) Illustraties hiervan zijn de modellen Freia en Kompas van het Centraal Planbureau (CPB-monografie nr. 25 resp. nr. 26, Den Haag, 1983), alsmede het op De Nederlandsche Bank ontwikkelde monetaire kwartaalmodel (M.M.G. Fase, Financiële activa, rentevorming en monetaire beheersbaarheid, in: *Zoeklicht op beleid*, Stenfert Kroese, Leiden, 1981, blz. 43-81).

7) A.B.T.M. van Schaik, op. cit., blz. 17-18.

8) Het feit dat een eenvoudige modelopzet in een aantal gevallen de uitkomsten van veel ingewikkelder rekenmodellen goed kan benaderen, doet daar weinig aan af. In de eerste plaats geldt dat niet voor het gepresenteerde, sterk vereenvoudigde vraagmodel (zie A.B.T.M. van Schaik, op. cit., blz. 101) en bovendien worden in het artikel de uitkomsten van de veel grotere rekenmodellen immers verworpen.

zij hun toevlucht tot een met behulp van boekhoudkundige relaties geconstrueerd model. Op zich zelf bezien is dit niet een onredelijk argument; toch leert het huidige onderzoek dat de empirische modelbouw hiervoor wel degelijk oplossingen biedt. Gezien de eerder geschetste bezwaren van zo'n eenvoudig boekhoudkundig model zouden deze wellicht de voorkeur hebben verdiend. Het meest voor de hand zou hebben gelegen om de bestaande modellen op de desbetreffende punten – zo nodig op ad-hoc-basis – aan te passen aan de unieke situatie van vandaag de dag. De definitievergelijkingen en technische relaties zullen over het algemeen immers gewoon geldig blijven, terwijl ook een groot deel van de gedragsvergelijkingen geen aanpassing behoeft. Zo gaan Schouten en Van Schaik er reeds zelf van uit dat de import- en exportvergelijking uit het Freia-model zonder meer gehandhaafd kunnen blijven. Er is weinig reden om aan te nemen dat bij voorbeeld voor de consumptiefunctie niet hetzelfde zou gelden. Een andere, zij het meer tijdrovende, oplossing zou zijn geweest om een wel toepasselijk geachte modelspecificatie met meer recente cijferreeksen en/of met behulp van toegepaste schattingstechnieken te schatten. Mede dank zij het beschikbaar komen van kwartaalcijfers 9) is men immers niet meer gebonden aan lange jaarreeksen en in beginsel kan wel degelijk rekening worden gehouden met Schoutens suggestie dat in de lange-termijnbeschouwing vraag- en aanbodanalyses elkaar fasegewijs moeten afwisselen 10). Ook kan bij voorbeeld gebruik worden gemaakt van Kalman-filters, waarmee schattingen van onbekende parameters kunnen worden herzien wanneer er nieuwe informatie binnenkomt. De macro-econometrische modelbouw biedt derhalve nog voldoende mogelijkheden.

Besluit men desalniettemin, zoals Schouten en Van Schaik, om uit te wijken naar een alternatief model dan zal men ook zo'n model aan een aantal kwaliteitstoetsen willen onderwerpen, zeker als de keuze voor dit bepaalde modeltype op niet meer berust dan het ervaringsfeit of het vermoeden dat een bepaalde omstandigheid – in dit geval onderbezetting – actueel is. Met het oog hierop is het interessant om na te gaan in hoeverre het model van Schouten en Van Schaik in staat is de ontwikkelingen in het recente verleden te beschrijven. Daarvoor hebben wij het model doorgerekend, uitgaande van de gemiddelde groeivoeten van de exogenen 11) in de periode 1982-1983. De uitkomsten zijn weinig bevredigend. De volumegroei van de investeringen alsmede van de productie van bedrijven wordt met ruim 1 ½ %-punt per jaar overschat. Voor de particuliere consumptie, die in werkelijkheid is gedaald met gemiddeld ½ % per jaar, resulteert een stijging van ¼ % per jaar. Ook de gemiddelde jaarlijkse groei van het collectieve financieringssaldo en de werkgelegenheid in bedrijven, twee grootheden die eveneens een belangrijke rol spelen in de analyse van Schouten en Van Schaik, wordt overschat, met resp. 1 %- en 2 %-punt.

Over het algemeen geeft het model van Schouten en Van Schaik dus een te rooskleurig beeld van het recente verleden. De uitkomsten van variaties op deze simulatie wijzen in grote lijnen in dezelfde richting 12). Derhalve weet het model één der belangrijkste kwaliteitstoetsen niet te doorstaan.

Het voorgestelde beleid

Besluit men, ondanks het bovenstaande, het model te gebruiken voor de afweging van verschillende beleidsopties, dan rijst de vraag in hoeverre de uitkomsten ervan het voorgestelde „uitgewogen beleid” werkelijk ondersteunen. Strikt genomen bestaat dit uit de volgende vijf elementen:

- stijging van de wereldhandel en het wereldprijsspeil met resp. 2% en 1% per jaar;
- belastingverlaging van 2%-punt per jaar;
- loonmatiging van 2½% per jaar;
- arbeidstijdverkorting van 2% per jaar;
- matiging van de collectieve bestedingen van 2½% per jaar.

Het eerste onderdeel, het optimistischer inschatten van de ontwikkeling van de wereldhandel, kan nauwelijks als beleidselement worden aangemerkt en dient dan ook eigenlijk buiten beschouwing te worden gelaten. Om die reden hebben wij de veronderstelde extra groei van de wereldhandel hier opgenomen in

Tabel 1. Consequenties van verschillende beleidsvarianten, in gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procenten

	Basisprojectie (1)	Uitgewogen beleid (2)	Uitgewogen beleid bij 25% herbezetting (3)	Bezuinigingsbeleid met loonmatiging (4)
<i>Veronderstellingen:</i>				
- wereldprijsspeil	4,0	—	—	—
- wereldhandelsvolume	4,0	—	—	—
- druk van gezinsbelastingen a)	2,0	-2,0	-2,0	0,0
- autonome loonvoet	0,0	-2,5	-2,5	-2,5
- arbeidstijd	0,0	-2,0	-2,0	0,0
- autonome collectieve bestedingen	0,0	-2,5	-2,5	-2,5
- totaal aantal inkomens-trekkers	1,0	—	—	—
<i>Resultaten:</i>				
- loonvoet in bedrijven	6,4	-6,4	-4,5	-4,4
- afzetprijs	4,0	-2,5	-2,5	-2,5
- produktieprij	4,0	-3,75	-3,75	-3,8
- arbeidsinkomensquote	0,0	-1,25	-1,25	-1,25
- arbeidsproductiviteit	2,4	-1,4	0,5	0,6
- produktievolumen van bedrijven	1,75	1,25	2,0	1,25
- volume van de particuliere consumptie	1,4	-1,9	0,0	-1,9
- aantal collectieve-inkomens-trekkers	2,6	-2,6	-1,5	-0,6
- werkgelegenheid in bedrijven	-0,6	2,6	1,5	-0,6
- uitvoervolume	4,0	5,0	5,0	5,0
- invoervolume	3,5	0,0	1,5	0,0
- volume van de particuliere investeringen	1,75	2,5	3,25	2,5
- reëel winstinkomen	1,75	2,5	3,25	2,5
- volume van de materiële collectieve bestedingen	1,75	-2,5	-1,75	-2,5
- mutatie van het collectieve financieringssaldo	0,25	1,25	0,50	1,25
- mutatie van de collectieve lastendruk b)	0,67	-0,67	-0,67	0,0
- mutatie van het uitvoersaldo (in constante prijzen)	0,25	2,5	1,75	2,5
- mutatie van het uitvoersaldo (in lopende prijzen)	0,25	1,25	0,50	1,25

a) In procenten van het beschikbaar inkomen.

b) In procentpunten van het marktinkomen.

de basisprojectie, die is weergegeven in kolom 1 van tabel 1. In kolom 2 van dezelfde tabel zijn de effecten van het uitgewogen beleid exclusief de hogere wereldhandelsgroei weergegeven. De som van deze twee kolommen geeft de „alternatieve” projectie voor het uitgewogen beleid, zoals die door Schouten en Van Schaik in tabel 4 van hun artikel wordt gegeven. Het blijkt dat de stijging van het financieringssaldo van 1 ½ %-punt, die Schouten en Van Schaik voor hun uitgewogen beleid becijferen, voor ¼ %-punt moet worden toegeschreven aan de veronderstelde gunstiger ontwikkeling van de wereldhandel.

9) De onder meer met het oog op de modelbouw door De Nederlandsche Bank vervaardigde kwartaalcijfers zijn gepubliceerd in *Kwartaalconfrontatie van middelen en bestedingen*, Kluwer, Deventer, augustus 1982.

10) Dit is voor Nederland gedaan door P. Kooiman en T. Kloek, in het paper, *An empirical two market disequilibrium model for Dutch manufacturing*, Erasmus Universiteit Rotterdam, april 1981.

11) Aangezien de exogenen doorgaans slechts globaal zijn gedefinieerd, zijn hun realisaties, met name die van de autonome loonvoeten, moeilijk te bepalen. Voor de gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in de periode 1982-1983 zijn uiteindelijk de volgende waarden genomen: wereldprijsspeil: 1,5%, wereldhandelsvolume: -0,25%, druk van gezinsbelastingen: -0,8%, druk van gezinsbelastingen (incl. sociale premies): 1,4%, autonome loonvoet: -1,75%, autonome inkomensimpuls collectieve sector: -3,4%, arbeidstijd: -0,35%, autonome collectieve bestedingen: -1%, totaal aantal inkomens-trekkers: 1%.

12) Onder meer zijn de (langere) periode 1981-1983 alsmede alleen het jaar 1984 beschouwd en zijn met betrekking tot de druk van de gezinsbelastingen de sociale-verzekeringspremies mede in beschouwing genomen. In dit laatste geval is de verklaringsgraad beter, doch met name wat betreft het financieringssaldo en de werkgelegenheid in bedrijven nog verre van bevredigend.

Verder is het de vraag of het realistisch is om, niettegenstaande de veronderstelde onderbezetting, te rekenen op volledige herbezetting van de door arbeidstijdverkorting openvallende arbeidsplaatsen. In de derde kolom van tabel 1 zijn de consequenties van het uitgewogen beleid opnieuw doorgerekend, maar nu voor een herbezettingspercentage van 25, dat gezien de ervaringen in het recente verleden meer in de rede ligt. De daling van het aantal collectieve-inkomenstrekkers valt dan ruim 1% lager uit, zodat het financieringssaldo slechts met ½ %-punt in plaats van met 1¼ %-punt verbetert. Wel geven met name de particuliere bestedingen ten gevolge van een loonstijging een gunstiger ontwikkeling te zien. Het is echter de vraag of dit een erg realistische uitkomst is gelet op het feit dat de loonstijging volledig moet worden toegeschreven aan een stijging van de arbeidsproductiviteit ten gevolge van de doorgevoerde arbeidstijdverkorting.

De in tabel 1 berekende mutatie van het financieringssaldo is exclusief de rentebetalingen op de overheidsschuld. Inclusief de rentebetalingen valt deze ruim 1%-punt per jaar lager uit. Dit betekent dat het uitgewogen beleid bij een herbezettingspercentage van 25 ook volgens het vraagmodel zal leiden tot een toename van het financieringstekort en dat daarmee het uitgangspunt van vermindering van dat tekort – zelfs bij een optimistisch ingeschatte ontwikkeling van de wereldhandel – wordt losgelaten.

Ziet men af van de belastingverlaging en de arbeidstijdverkorting dan wordt de beoogde reductie van het financieringstekort wel bereikt. De resultaten voor met name de particuliere consumptie en de werkgelegenheid zijn bij een dergelijk beleid minder gunstig. Men dient echter te bedenken dat de modeluitkomsten juist op deze punten zijn behept met grote onzekerheden.

De invloed van de modelstructuur

De vraag kan worden gesteld in welke mate de uitkomsten van het model worden bepaald door de specifieke (vraag)structuur. Schouten en Van Schaik noemen in het slot van hun artikel de uitkomsten voor de particuliere investeringen als voornaamste verschilpunt ten opzichte van een aanbodmodel. Anders dan volgens het vraagmodel zullen volgens een aanbodmodel deze investeringen sterker aantrekken naarmate de binnenlandse rentevoet meer onder het wereldrenteniveau komt te liggen.

Met het oog hierop hebben wij het gehanteerde model zodanig trachten uit te breiden dat wel rekening wordt gehouden met rente-effecten, zij het op partiële wijze. Daarvoor is in de vergelijkingen voor de investeringen, de consumptie en het winstinkomen de (lange) rente als extra verklarende variabele opgenomen en zijn bij de berekening van de mutatie van het financieringssaldo rentebetalingen mede in beschouwing genomen (13). De rente is geëndogeniseerd door binnen het beperkte kader van het model de mutatie ervan afhankelijk te stellen van de mutatie van het financieringssaldo. Voor de invulling van de coëfficiënten is gebruik gemaakt van recente empirische bevindingen van binnen en buiten de Bank (14). De rente-elasticiteit van de investeringen en de consumptieve bestedingen is op resp. 0,1 en 1,0 gesteld. De rente-elasticiteit van het winstinkomen (uit hoofde van netto rentebetalingen) is becijferd op 0,35. Ten slotte is bij wijze van

Tabel 2. Consequenties van beleidsvarianten voor rente, investeringen en financieringssaldo volgens uitgebreid model a)

	Basisprojectie	Uitgewogen beleid	Uitgewogen beleid bij 25% herbezetting	Bezuinigingsbeleid met loonmatiging
Rente	0,24	-0,36	-0,14	-0,36
Volume van de particuliere investeringen	1,70 (1,75)	2,58 (2,50)	3,28 (3,25)	2,58 (2,50)
Mutatie van het collectieve financieringssaldo	-0,97 (0,25)	1,47 (1,25)	0,59 (0,50)	1,47 (1,25)

a) Tussen haakjes staan de desbetreffende resultaten uit tabel 1.

gedachtenexperiment aangenomen dat een stijging van het financieringssaldo met 1%-punt gepaard zal gaan met een rentedaling van 0,25%-punt.

De uitkomsten die men verkrijgt met het aldus uitgebreide model wijzen er niet op dat de veronderstelde rente-ongevoeligheid van de investeringen een cruciaal element vormt van het gehanteerde model. Blijkens tabel 2 veranderen de uitkomsten voor de investeringen slechts in geringe mate. Wel valt de mutatie van het financieringssaldo aanmerkelijk lager uit, maar dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat de rentebetalingen mede in beschouwing zijn genomen.

Een in kwantitatief opzicht vermoedelijk veel essentiële eigenschap van het model is dat er geen invloed uitgaat van de bezettingsgraad op de prijsvorming. Hoe doorslaggevend deze veronderstelling is heeft Schouten elders gedemonstreerd aan de hand van de uitkomsten van een (eveneens) eenvoudig macro-economisch model (15). Een cruciaal punt is dat dit uitgangspunt alleen geoorloofd is in een situatie van onderbezetting. Zodra deze is geweken, is het model niet meer actueel en derhalve het erdoor ondersteunde, uitgewogen beleid niet meer wenselijk. Over de tijdsduur waarbinnen dit zich zal voordoen geeft de analyse van Schouten en Van Schaik, mede vanwege het statische karakter van het gebruikte model, echter geen uitsluit.

Conclusie

Het door Schouten en Van Schaik voorgestelde „uitgewogen beleid” vindt zijn rechtvaardiging in de uitkomsten van een door hen voor dit doel ontwikkeld, eenvoudig vraagmodel. De auteurs kiezen voor dit boekhoudkundige model om wille van zijn eenvoud en omdat voor de huidige situatie van onderbezetting (waarschijnlijk) geen empirisch model zou kunnen worden geconstrueerd. De eenvoud moet echter, gezien de eraan verbonden bezwaren, eerder als een nadeel dan als een voordeel worden beschouwd en de macro-economische modelbouw biedt nog voldoende mogelijkheden.

Het alternatieve, keynesiaanse bestedingenmodel blijkt de huidige situatie niet op bevredigende wijze te kunnen beschrijven. Dit betekent dat de modeluitkomsten en derhalve ook de berekende consequenties van het uitgewogen beleid met grote onzekerheden zijn behept. Daar komt bij dat de uitkomsten het voorgestelde beleid slechts onder specifieke veronderstellingen geheel ondersteunen. Zo is aangenomen dat door arbeidstijdverkorting openvallende plaatsen volledig worden herbezet. Gaat men uit van een, vermoedelijk realistischer, herbezettingspercentage van 25, dan leidt het uitgewogen beleid, zelfs bij een optimistisch ingeschatte wereldhandelsgroei, tot een toename van het financieringstekort van 1/3%-punt. In dat geval wordt het oorspronkelijke uitgangspunt van vermindering van dat tekort losgelaten.

Gezien deze bevindingen is het zeer de vraag of deze nieuwe analyse de voorkeur verdient boven tot op heden toegepaste analyses en of het optimisme dat uit de interessante bijdrage van Schouten en Van Schaik klinkt ten aanzien van het door hen voorgestelde uitgewogen beleid wel gerechtvaardigd is.

W.C. Boeschoten
F.J.J.S. van de Gevel

13) Voor de mutatie van het financieringssaldo inclusief rentebetalingen, ΔF_g , resulteert het volgende verband

$$\Delta F_g = 1,1 \Delta F_g(I) - 0,175 \Delta r - 1,2$$

met $F_g(I)$ het door Schouten en Van Schaik gehanteerde financieringssaldo exclusief rentebetalingen en r voor de (lange) rente.

14) Men zie hiervoor o.a. het overzicht dat door A.H.E.M. Wellink wordt gegeven in diens preadvies van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, 1982, in: *De economie van het aanbod*, Leiden, Stenfert Kroese, 1982, blz. 49-80.

15) D.B.J. Schouten, Referentiekaders van economische modellen, in: *Ontwikkelingen in het sociale denken*, Annalen van het Thijmgenootschap, jg. 66, aflevering 4, Amboboeken, Baarn, 1978, blz. 198-219.